

Cleuna, Časopis Franjevačkog muzeja i galerije Gorica – Livno, 2019, 237 str.

Franjevački muzej i galerija Gorica – Livno u septembru 2019. godine objavio je treći broj časopisa *Cleuna*. U hronološki strukturisanom časopisu sa ukupno dvanaest radova iz četiri temeljne muzejske naučne discipline (arheologija, istorija, etnologija i istorija umjetnosti) i jednog bibliografskog članka, tretirane su teme iz bosanske franjevačke i zavičajne – livanjske prošlosti i umjetnosti.

Profesor antičke arheologije i šef katedre za arheologiju na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu prof. dr. sci. Adnan Busuladžić predstavio se radom “Nepublicirane rimske fibule iz zbirke franjevačkog samostana u Visokom” (str. 8–28). Analizirajući 15 fibula iz arheološke zbirke u posjedu franjevačke gimnazije u Visokom, autor konstatuje da su sve zbirke, a posebno arheološka, nastale kolekcionarskom aktivnošću franjevaca Visočkog samostana u posljednjih više od 100 godina. Prof. Busuladžić naišao je na ne tako rijedak problem, a to je da su svi predmeti zapravo slučajni nalazi, odnosno da su bez sigurnih podataka o mjestu pronalaska. On je uradio deskriptivnu analizu svakog pojedinačnog nalaza i muzeološku katalogizaciju. Deskriptivnom analizom (str. 9–18) autor je detektovao nekoliko vrsta fibula: izrazito profilisane fibule sa potpornom gredom, izrazito profilisane fibule bez potporne grede, koljenaste fibule, koljenaste fibule sa prugom u čahuri, zoomorfne fibule, prstenaste fibule, lučne fibule sa jednom lukovicom na luku i lukovičaste fibule.

Autorski dvojac Marija Baković Marić, arheologinja, kustosica Franjevačkog muzeja i galerije Gorica u Livnu, i Miran Palčok, konzervator-restaurator u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, radom “Rekonstrukcija ograde svetišta iz predromaničke crkve sv. Petra u Rapovinama kraj Livna” (str. 30–45) ponudili su djelimičnu rekonstrukciju ograde svetišta predromaničke crkve sv. Petra u Rapovinama kod Livna. Autori dokazuju da je predmet njihovog istraživanja iz IX vijeka. Polazna osnova za ovu konstataciju su epigrafska obilježja koja potiču iz vremena hrvatskog kneza Branimira i njegovog nasljednika Muncimira. Autori podsjećaju na to da je klesarska radionica radila za vrijeme kneza Branimira. Mogući donator crkve, pretpostavljaju autori Baković i Palčok, bio je livanjski župan Želimir, poznat iz povelje kneza Muncimira iz 892, što je ujedno i prvi spomen Livna u istorijskim izvorima. Pretpostavka je da je crkva srušena 1463. godine. Kasnije je obnovljena i kao takva je preuzela ulogu župne crkve za čitav livanjski kraj pod turskom vlašću. Crkva je srušena krajem XVII vijeka. Najvjerovatnije je da je to bilo u vrijeme Morejskog rata, kada je Stojan Janković 1686. spalio Livno i okolinu. Takođe, poznato je da su dalmatinski uskoci napadali Livno još u julu 1646, dakle za vrijeme Kandijskog rata, pa ni tu mogućnost ne treba isključiti. U ovom “nosivom” radu cjelokupnog časopisa, osim što je rekonstruisana predromanička oграда svetišta, obrađena je arhitektura crkve i izložena stručna analiza ulomaka pluteja.

Arheolog Marija Marić Baković je autorskim tekstom “Prilog predromaničkoj crkvenoj arhitekturi ranosrednjovjekovnog Livna” (str. 48–55) doprinijela boljem razumijevanju djelatnosti grupe kamenorezaca iz takozvane “dvorske klesarske radionice”, koja je u posljednjoj četvrtini IX vijeka djelovala na širem dinarskom području – prostoru ranosrednjovjekovne hrvatske kneževine u doba kneza Branimira Domagojevića. Bakovićkina analiza je temeljena na jednom ulomku pluteja svetišta (sl. na str. 49), koji se čuva u privatnom vlasništvu u Udruženju građana

“Čuvari starina” u Livnu, odnosno u kolekcionarskoj zbirci u privatnom vlasništvu Izeta Alića Kolje iz Livna. Ulomak je slučajni nalaz iz suhozida u dijelu starog Livna. Analiza je takođe temeljena na ulomku zabata (sl. na str. 53) ograde svetišta koji je pronađen prilikom raščišćavanja ruševina džamije Perkuša nakon bombardovanja Livna 1944. godine. Autorica pretpostavlja da je ulomak pregrade koji je datovala pred kraj IX vijeka pripadao ogradi svetišta crkve, nekad stacioniranoj na prostoru ranosrednjovjekovnog grada, i da je taj ulomak očigledno prenesen sa nekog obližnjeg lokaliteta i, vjerovatno u savremenom dobu, ugrađen u suhozid. Bakovićeva oprezno zaključuje kako ne bi sve ulomke zabata trebalo dovoditi u kontekst sa Rapovinačkom crkvom, već u relaciju sa pojačanom građevinskom aktivnošću od kraja IX vijeka.

Načelnik Odjeljenja za islamske studije na Hajdelberškom i Birmingemskom univerzitetu dr. sci. Michael Ursinus autor je izvrsne diplomatske analize “Propast samostana u Rami u svjetlu jedne osmanske isprave iz vremena poslije 1687.” (str. 58–64). Ipak, radu kao da nedostaje podnaslov *Prilog Fojničkim registama Josipa Matasovića* (izdanje SKA, Beograd 1927), sa ciljem jasnijeg apostrofiranja značaja pisane kulturne baštine nastale radom fojničkih franjevaca. Ursinus je analizirao molbu izvjesnog Kasim-age za sudskim procesuiranjem fojničkog gvardijana Stipana. Povelja je zapravo arzuhal (molba), u vlasništvu je livanjskog muzeja, transkribovana je (str. 58–60) i faksimilski predstavljena (sl. na str. 59–60). Analizom arzuhala (str. 61–62) autor je ustanovio da dokument nije nastao 1673. godine, kako to piše na poledini ovog dokumenta, već nakon 1687. godine.

U radu “Tri matične knjige fra Jure Bogića s konca XVII. i početka XVIII. stoljeća” (str. 66–87) autora Tomislava Perkovića prezentovana je socijalno-antropološka analiza starosjedilačkih rodova livanjskog i zagorskog kraja. Istraživački okvir je vrijeme Morejskog rata (1684–1699), a osnova istraživanja su matične knjige koje je vodio franjevac fra Jure Bogić Cetinjanin. Matične knjige se čuvaju u arhivi franjevačkog samostana u Visovcu, koji se nalazi na istoimenom ostrvcu na rijeci Krki, desetak kilometara sjeverno od Skradina. Matice su pisane bosančicom ili, kako je autor naveo, “hrvatskom ćirilicom”. U radu su prikazani i faksimili matičnih knjiga (str. 67–68) i dati ispisi matica (Vrlika, Mirlović, Mirilović, Velim i Kožulovo Polje) (str. 73–82). Značaj ovog rada utoliko je veći što je autor posebno obradio i izložio interesantnu biografiju pisca matica fra Bogića (str. 69–70).

Etnologinja i kustosica u livanjskom muzeju Jela Duvnjak uradila je antropološku analizu preslica i tradicionalne obrade vune u livanjskom kraju. U prvom dijelu svog rada naslovljenom “Preslice i tradicijska obrada vune u livanjskome kraju” (str. 90–113) kustosica Duvnjak izložila je istoriju predenja i obrade tekstilne niti u livanjskom kraju (str. 90–92), a zatim ponudila tipologiju i nazive preslica iz etnografske zbirke muzeja u kome je zaposlena. Običaji, izreke i vjerovanja vezana za predenje i preslice (str. 96–97) predstavljaju važan segment duhovne i nematerijalne kulture. Autorica na jednom mjestu kaže: “Preslica je predmet koji je u bliskoj prošlosti pratio ženu od rođenja do smrti.” I ona ovu teoriju dokazuje i činjenično učvršćuje tako što je prepoznaje u savremenim izvorima iz 1980-ih godina. Rad završava sadržajnim katalogom zbirke (str. 101–111).

Damir Tadić je raspravom “Zračna bombardiranja Livna u Drugome svjetskome ratu” (str. 116–152) aktuelizovao temu koju je započeo još 1993. godine. Autor je na temelju novih arhivskih istraživanja kao glavne nalogodavce bombardovanja Livna označio vrhovnog komandanta Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije Josipa Broza Tita, komandanta Kraljeve vojske u otadžbini Dragoljuba Dražu Mihailovića i, kako je (ne)spretno naveo, “srpske ministre u izbjegličkoj kraljevskoj vladi u Londonu” (str. 119). Glavni motiv za bombardovanje Livna imao je veze sa njemačkom antipartizanskom ratnom operacijom “Konjićev skok” vođenom od 25. maja do 5. juna 1944. na širem području zapadne Bosne. Grad je najviše stradao tokom anglo-američkog bombardovanja 28/29. maja 1944. godine, dakle trećeg i četvrtog dana ove operacije, kada je na njega sručeno oko 2.000 bombi i kada je smrtno nastradalo preko šezdeset lica i porušeno i

oštećeno oko 110 objekata (zgrada Građanske škole, Gradski hotel, žandarmerijska stanica, zgrada hrvatskog pjevačko-muzičkog društva “Dinara”, džamije Perkuša i Milošnik, zgrada kotarske uprave, dom srpskog društva Sundečić, spomenik kralju Tomislavu). Time je, kako Tadić navodi, “dio urbanog identiteta starodrevnoga Livna nepovratno izgubljen”. U radu su prvi put objavljene i fotografije porušenog Livna, inače u vlasništvu autora.

Željka Markov, kustosica istorijsko-umjetničke zbirke u Livanjskom muzeju, tekstom “Novi prilozi sakralnom opusu Gabriela Jurkića” (str. 154–190) objedinila je cjelokupna umjetnička djela takozvane sakralne tematike livanjskog slikara Gabrijela Jurkića. Na osnovu studioznog istraživanja Jurkićevog umjetničkog opusa, autorica je sažeto zaključila: “Jurkićev sakralni opus dio je njegova duhovnoga integriteta i zapravo je vjera ishodište njegova cijeloga umjetničkoga stvaralaštva.” (str. 156) Takođe, ona veli kako je “kod Jurkića nemoguće bez rezervi odijeliti sakralno od narodnoga, biblijsko od povijesnoga” (str. 159). Kustosica Markov je uradila bogat katalog za 137 sakralnih djela Gabrijela Jurkića (str. 165–187).

“Prvi međunarodni trijenale grafike Livno” (str. 192–198) predstavlja drugi autorski rad istoričarke umjetnosti Željke Markov. Riječ je, zapravo, o prikazu manifestacije “grafike” koju je 2017. pokrenuo Livanjski muzej u kome je Markov zaposlena kao kustos. U ovom “pionirskom” poslu učešće su uzeli brojni umjetnici iz zemlje i inostranstva (Argentina, Austrija, Belgija, Bosna i Hercegovina, Brazil, Bugarska, Crna Gora, Čile, Danska, Finska, Francuska, Grčka, Holandija, Hrvatska, Indija, Italija, Japan, Kanada, Kina, Kolumbija, Južna Koreja, Luksemburg, Mađarska, Makedonija, Njemačka, Poljska, Sjedinjene Američke Države, Slovačka, Slovenija, Srbija, Švedska, Ukrajina, Velika Britanija).

Prof dr. sci. Nenad Moaćanin, redovni profesor istorije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Zagrebu, u radu “Livno i livanjski kraj u Putopisu Evlije Čelebije i u turskim arhivskim izvorima 17. stoljeća” (str. 200–207) analizirao je Putopis Evlije Čelebije, odnosno uporedio razlike u prevodima koji je prvi javnosti na uvid dao prof. Hazim Šabanović (Sarajevo, 1957) i jednog autografa sa početka XX vijeka, objavljenog u jednom carigradskom časopisu. Prof. Moaćanin podvrgnuo je istorijskoj kritici oba ova prevoda upoređujući ih sa izvornim podacima iz Carigradskog arhiva. Dat je i faksimil Čelebijinog putopisa u kome se spominje Livno (sl. na str. 204). Kuriozitetom se može smatrati to što je Čelebija iznio svoje zapažanje o postojanju Hrvata i hrvatskog jezika, i to ne samo na dalmatinskoj obali pod vladavinom Venecije i Beča već i na turskoj strani, kao i da su oni u vjerskom smislu bili muslimani.

Profesorica etnologije na sarajevskom Filozofskom fakultetu prof. dr. Aiša Softić je radom “Televizijske osmrtnice u Bosni i Hercegovini – između tradicijskog i savremenog” (str. 210–225) javnosti izložila socio-antropološki pregled medijskog fenomena TV-osmrtnica prezentujući rezultate svog istraživanja u nekoliko bosanskohercegovačkih mjesta: Visoko, Zenica, Kakanj, Bugojno i Sanski Most.

Bibliotekarka u livanjskom muzeju Ružica Barišić je radom “Bibliografija radova o Livnu objavljenih u Glasniku Zemaljskog muzeja BiH u Sarajevu 1889–2013 (arheologija, etnologija, povijest)” (str. 228–232) izložila popis svih radova o Livnu, kojih je ukupno 64, objavljenih u *Glasniku Zemaljskog muzeja u Sarajevu*.